

Rendtörténet – alulnézetből

Gödöllői premontrei krónika (1948–1950)

KARA ANNA

Order History – Bottom View. Premonstratensian Chronicle of Gödöllő (1948–1950)

Indexing Terms: Order of the Canons Regular of Prémontré at Jászóvár, Premonstratensian Order at Jászóvár, Premonstratensians, secularization, nationalization, 1948, 1950, Gödöllő, micro-history.

A 20. század politikai földrengései a Kárpát-medencei premontreiek jászóvári ágát alapjaiban rázta meg. Különösen érvényes ez 1919-re és az 1948–1950 közötti évekre. Arról, hogy milyen belső és külső erőknek kellett ellenállniuk a rendi közösség „élő köveinek,” az utóbbi évek levéltári forráskutatásait közlő publikációk ellenére is, hézagos a tudásunk. Kutatatlan téma az is: hogy hatott ekkor az aktuális identitáspolitiká magukra a rendtagokra? Változtatott-e ez, s ha igen, milyen irányban és mértékben önazonosságukon, keresztény hitükhöz, a magyar premontrei renchez való lojalitásukon? S egyáltalán: hogyan élték meg a valóságnak ugyanazt a vetületeit a szekuláris államhatalom és a szerzetesrend képviselői?

A következő oldalakon – az 1948 és 1950 közötti történések vázlatos ismertetése után – a Historia domus, a rendtagok levelei, illetve a pártállami hivatalnokok válogatott felterjesztései, jelentései alapján, sajátos (mikro)történeti rálátásunk lehet több hónapnyi kényszerű közös(ségi) együttélés mindennapjaira Gödöllőn – alulnézetből.

Tény, míg az 1848/49. évi forradalom és szabadságharc eseményei a szerzetesi elégedetlenségeket is felszínre hozta Jászóváron és társházaiban, addig 70 évvel később a Takács Menyhért prépost-prelátus szakértő irányításával működő szervezet létét elsősorban nem belső ellentétek fenyegették.

A rend székhelye, Jászó, 1918. október 30-án de facto az új állam, Csehszlovákia része lett. 1919-ben fegyveres erőszakkal államosították a premontreiek rozsnyói (augusztus 26.), kassai (szeptember 11.) középfokú oktatási intézményét és kollégiumát (július 17.). A kassai lett Csehszlovákia első reálgimnáziuma. Igazgatója október 16-ától Karol Murgaš korábbi premontrei szerzetes.¹

1 Karol Murgaš a Zólyom vármegyében fekvő, népességében 93,7%-ban szlovák (1881) kis faluban, Tajovában (Tajó, Tajov) született. Középkorába (12 éves korától) a besztercebányai királyi

A rendet nem sok választotta el a felszámolástól, a nem Csehszlovákiában honos (értsd: született) rendtagokat az országból való kiutasítástól. Azzal az indokkal, hogy megfosztva oktatási intézményeiktől „foglalkozásnélküliek,”² felszólították őket (eredménytelenül) rendházuk elhagyására.³

Az 1920-as években Takács Menyhért mégis kénytelen lett szerzetesei egy részét Magyarországra áttelepíteni, s Gödöllőn új intézményrendszernek (gimnáziumnak, kollégiumnak, rendháznak) otthont adó épületegyüttest emeltetni. 1937-ben Budafokon is megnyílt rendi gimnázium.

1948-ban a XXXIII. törvénycikkkel (= tc.), illetve az ennek végrehajtásáról szóló 8000/1948. VKM⁴ sz. rendelettel államosították a gödöllői⁵ és budafoki gimnáziumo-

katolikus főgimnáziumba járt. Színjeles tanulmányok után 1900-ban érettségizett. Nevét Hegedűsre magyarosítva és az Anzelm szerzetesi nevet felvéve lépett be 1901. szeptember 1-jén a Jászóvári Premontrei Kanonokrendbe. 1906. június 24-én tett ünnepélyes fogadalmat, július 2-án szentelték áldozópappá. A budapesti tudományegyetemen végzett, a kassai rendi főgimnáziumban matematikát és fizikát tanított (1906–1919). Kassa törvényhatósági bizottságának tagja. A rendi feljegyzések és több helyi lap is beszámol hazafias beszédeiről. Például az 1916. november 1-jei, a kassai hősök temetőjében tartott gyászünnepekre Magyar! címmel írt verset, amelynek első két sorát az I. világháborús emlékoszlopra is bevették (Prágai Magyar Hírlap, 1924). Ugyanakkor három évvel később, 1919. október 6-án (Murgas Hegedűs Anzelm néven) írt levelében a következő indoklással kérte elöljárójától, Takács Menyhértől rendből való elbocsátását: „*Méltóságod még f. é. okt. hó 5-én hozzám intézett nagybecsű soraiban is, a jászóvári prem. kanonok-rendet »magyar« tanítórendnek nevezi s így én ugyanazon az alapon, amelyre ez az elnevezés támaszkodik, mint öntudatos szlovák saját föl szabadult szlovák hazámban már nem lehetek többé, annak tagja...*” Slovenský národný archív, Premonštrátska prepozitúra Jasov (= SNA, PrJ). 183. doboz (= d.) 347.

- 2 S egyebek között ugyanezzel a logikával érvelve szüntették meg a rend gödöllői szervezetét Magyarországon az 1950. évi 34. törvényerejű rendelettel. Vö. „...Tekintettel arra, hogy a Magyar Népköztársaság törvényei és alkotmánya értelmében a férfi és női szerzetesrendek legfontosabb feladatait (tanítás, betegápolás, szegénygondozás, jótékonyosság gyakorlása stb.) a nép állama látja el és így a szerzetesrendek feleslegessé váltak, a Magyar Népköztársaság Kormánya megvonja működési engedélyüket, kivéve azokét a szerzetesrendekét, amelyeknek tagjai az állam által engedélyezett katolikus egyházi iskolában tanítani fognak.” Gödöllői Premontrei Apátság Levéltára (= GPAL), PrG-Rt-5-1948–1950. A kormány 1950. augusztus 9-ei válasza a Magyar Katolikus Püspöki Karnak (= MKPK), a szerzetesrendek főnökeinek július 20-án megfogalmazott álláspontjára. – Lásd még ugyanerről 1950. június 6-át és július 5-ét!
- 3 SNA, PrJ. 192. d. 435., 437. Takács Menyhért gr. Teleki Pálhoz írt levelének piszkozata. 1929.
- 4 A VKM a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium rövidítése.
- 5 A teljes gödöllői premontrei épületegyüttes és a hozzá kapcsolódó területek, építmények államosítása nem egyszerre, hanem öt szakaszban történt. A gimnázium és kollégium fő államosításának →1948. július 13-a tekinthető, amikor a megbízott állami igazgató, Eszlári Zoltán hivatalosan átvette az ingatlanokat és ingóságokat (8000/1948. VKM rendelet 3. § [5.]). Az ezt követő további három (→1948. augusztus 3., →1948. november 12., →1950. február 28.) a gimnázium igazgatóinak követelésére, a rend újabb kárára történt. A negyedik

kat, a gödöllői internátust és rendi általános iskolákat.⁶ A VKM-rendelet 2. § (2.) bekezdése biztosította a premontrei szerzeteseknek Gödöllőn a rendházi részben maradási. A többi helyiséget továbbra is középfokú, állami oktatásra és kollégiumi szálláshelyre szánták.

A már 1948. június 16–17-én(!) és 21–22-én megtartott leltározást⁷ a premontreiknél 1938-tól világi tanárként oktató, MDP-tag⁸ Eszlári Zoltán vezette.⁹

Neki kellett az ingatlanok és ingóságok számbavételét elvégezni, a berendezés hiányait, kárait felmérni, az átadást-átvételt felügyelni. Ő felelt az intézmények zavartalan üzemeltetéséért (ennek érdekében a rend képviselőjével, Berkovics Ernővel augusztus 21-én megállapodást kötött).¹⁰ S ő javasolta július 23-ai felterjesztésében¹¹ a Gödöllői Állami Gimnázium új nevéül az Állami Ady Endre Gimnáziumot. Augusztus 17-én Eszlári helyére Szemes Józsefet nevezték ki a gimnázium igazgatójává.¹² A 11 világi tanárral és két szerzetes hittanárral¹³ (Szabadka Medárdal, Köves Ottokárral) induló középiskola alakuló értekezletét szeptember 2-án tartották.¹⁴ 1949. február 1-jén az aszói népi kollégiumot, 12 növendékével együtt, átköltöztették Gödöllőre.¹⁵

államosítás (→1950. június 19.) az Agrártudományi Egyetem átszervezésével függött össze. Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára (= PML), Pest Megyei Tanács VB Oktatási Osztályának iratai, Gödöllői Ady Endre Gimnázium államosítása. XXIII. 17. 30. d. 1215-73/1950. Jegyzőkönyv. Gödöllő, 1948. november 12.; PML, A Ráckevei Ady Endre Gimnázium iratai. XXVI. 52. (= XXVI. 52.) 4. d. 120/1950. [Államosítási] Jegyzőkönyv. Gödöllő, 1950. február 28.

- 6 A rend Gödöllőn – az 1945. augusztus 18-ai 6650/1945. M. E. sz. rendelet értelmében – 1945 őszén elindította általános iskolai képzését, de a háborús károktól lepusztult épületei miatt csak két V. osztállyal, külső helyszínen. Az 1946. június 1-jén kiadott 70 000/1946. VKM rendelet nyomán, illetve a rend és a gödöllői egyházközség közötti megegyezéssel, a magyar tannyelvű gimnáziumról leválasztott I–II. és a helyi római katolikus népiskola I–IV. osztályából önálló általános iskolát szerveztek, római katolikus általános iskola néven. Ezzel párhuzamosan a francia tanítási nyelvű gimnázium szervezetéből is kialakítottak (1945) egy francia tannyelvű általános iskolát. Az elkövetkező pár évben elkezdődött a gimnáziumok négyosztályossá redukálása és az általános iskolák nyolcosztályossá bővítése. GPAL, PrG-Rt-4-1945–1947. 11/1947. Vidákovich Aladár levele Keresztury Dezső miniszternek. Gödöllő, 1947. január 11.
- 7 PML, XXVI. 52. 1. d. 54/1948–49. Leltári jegyzőkönyvek.
- 8 Az MDP a Magyar Dolgozók Pártja rövidítése.
- 9 Vö. Juhász Imre tankerületi főigazgató csak június 21-én bízta meg Eszlárit a gödöllői gimnázium és tanulóotthon ideiglenes vezetésével. PML, XXVI. 52. 1. d. 1/1948–49.
- 10 PML, XXVI. 52. 1. d. 3/1948–49. Szövegét lásd a *Mellékletben* (I. dokumentum)!
- 11 PML, XXVI. 52. 1. d. 76/1948–49.
- 12 PML, XXVI. 52. 1. d. 113/1948–49.
- 13 Lásd ezzel kapcsolatban Mindszenty József bizalmas körlevelét 1948. június 12-énél és Vidákovich Aladár rendtagokhoz írt levelét 1948. június 20-ánál!
- 14 PML, XXVI. 52. 1. d. 158/1948–49.
- 15 Következményeit lásd 1949. február 28-ánál!

Az állami intézményekbe járó/lakó diákok, tanárok, valamint a szerzetesek együttélését objektív (az adott épületegyüttes)¹⁶ és szubjektív akadályok nehezítették.

Utóbbihoz tartozik a „klerikális reakció” mumusát minden szinten (párttaggyűléseken,¹⁷ tanári értekezleteken, tanár-diák beszélgetéseken) és eszközzel (szóbeli és írott rémhírterjesztésekkel, lejárató rágalomhadjárattal) sulykoló pártállami propaganda hatása a diákokra. Ez pl. a magán-/rendi tulajdon nem tiszteletében, a szerzetesek kigúnyolásában, ellenük való tüntetésben(!)¹⁸ nyilvánult meg konkrétan. Kiemelkedően súlyos tett volt a következő, ismeretlen elkövető(k) által véghez vitt „huncutság”: a rendház első emeletének egyik kis szobájában homokból vagy földből sírhantot emeltek. Az elejére – „*Halál a klerikális reakció sokra!*” feliratú – fakeresztet tűztek, katonai sisakkal a tetején.”¹⁹

Eszlári Zoltán feljelentései nyomán pedig az itt tartózkodó premontrei szerzetesek élettere fokozatosan szűkült, önálló, illetve apáca segítőkkel történő mindennapi életvitelük, épületen belüli közlekedésük vált egyre inkább kivitelezhetlenné.²⁰

1949-ben a kormányzat az Agrártudományi Egyetem átszervezéséről döntött. Az 1071-12/1950. sz. VKM rendelet értelmében az egyetem fenntartója, a Földművelésügyi Minisztérium (= FM) átveszi a VKM-től a volt premontrei gimnázium és a hozzá tartozó terület eddig államosított részét.²¹ Ezt követően a rendház is állami tulajdonba került.²²

Az állami középiskolát és kollégiumot 1950. július 1-jével felszámolták Gödöllőn, s Ráckevére költöztették,²³ úgy, hogy felszerelésének, bútorzatának, könyvtárának két-harmad része ide, egyharmada az újonnan alapított nagykátai gimnáziumhoz²⁴ került.²⁵

Az 1950 június–augusztusi szerzetesi elhurcolások/letartóztatások/kitelepítések jászóvári/gödöllői premontrei érintettségének kutatása még az elején tart; minderről kevés, de annál ellentmondásosabb adataink vannak. Ezért az akkor történtek jelen írásban csak érintőlegesen szerepelnek.

1950. szeptember 7-én a rend működését az 1950. évi 34. törvényerejű rendelettel megszüntették.

16 Lásd a *Melléklet* II. ábráját!

17 Lásd egyebek között 1950. június 7-ét!

18 Lásd 1950. május 21-ét és 26-át!

19 Páti Tamás közlése. Gödöllő, 2019.

20 Eszlári, majd utódjai, az alagsortól a padlásig (tégla- és nádfallal, lakattal, láncsal) elzárták/leválasztották/elszigetelték az állami részeket a rendiektől.

21 PML, XXVI. 52. 5. d. 350/1950. Jegyzőkönyv. 1950. május 25.

22 Lásd 1950. február 28-át, május 11-ét és július 17-ét!

23 Jogutódja ma a Ráckevéi Ady Endre Gimnázium.

24 Jogutódja ma a Damjanich János Gimnázium és Mezőgazdasági Szakképző Iskola.

25 PML, XXVI. 52. 5. d. 421/1950. A vallás- és közoktatási miniszter 1280-171-1/1950. sz. rendeletének ismertetése. Bp., 1950. július 5.

1948

Január

- 11. Vasárnap.** „...A Földhivatal leküldi véghatározatát, amely szerint 30 holdnyi terület igénybe vesznek házhely céljaira...”²⁶
- 12. Hétfő.** „A perjel²⁷ Bpesten jár, ahol meglátogatja a zirci Apáturat...”²⁸
- 15. Csütörtök.** „Perjel Bpestre megy, ahol [...] meglátogatja P. Burka Kelemen ferences tartomány főnököt...”
- 22. Csütörtök.** „...A pannonhalmi regens Apát²⁹ febr. 6-ra rendfőnöki értekezletet³⁰ hív össze...”

Február

- 6. Péntek.** „...A perjel részt vesz Budapesten a piaristáknál tartott rendfőnöki megbeszélésen, – ahol a kapucinusok és lazaristák kivételével minden rend képviselve volt...”

Március

- 19. Péntek.** „A perjel dr. Sárközy Pál apáturat látogatja meg...”
- 29. Hétfő.** „...Gödöllői rendházunkban jelenleg 23 felszentelt és 5 egyszerű fogadalmas rendi tag tartózkodik. 2 újoncnövendékünk a legújabb rendi előírás szerint, Csornán van, az ú. n. communis novitatusban.”³¹

Április

- 6. Kedd.** „KTF³² ülés a budai primási palotában...”

-
- 26 GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. Historia domus Ord. Praem. de Gödöllő. 1948. (A továbbiakban az innen származó idézeteket *dőlt betűvel* jelöljük).
- 27 Vidákovich Aladár.
- 28 Endrédy Vendelt.
- 29 Sárközy Pál a távollévő Kelemen Krizosztom főapát helyettese, kormányzó apát.
- 30 Mindszenty József hercegprímás 8766/1947. sz. leirata alapján a férfi szerzetesrendek vezetői számára összehívott első ilyen találkozó. Helyszíne a piaristák budapesti, Váci utcai rendháza. „Ha a tanítórendek számára külön megbeszélés szükséges, azt ugyanott február 7-én délelőtt 9 órakor tartjuk. A tárgysorozatra vonatkozó szíves javaslatokat, esetleges indítványokat kegyeskedjék január 31-ig főapáti hivatal Pannonhalma címre küldeni.” GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. 22/1948. Sárközy Pál levele Vidákovich Aladárnak. Pannonhalma, 1948. január 21.
- 31 GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. 90/1948. Vidákovich Aladár levele Pétery József váci megyéspüspöknek. Gödöllő, 1948. március 29.
- 32 A KTF a Katolikus Tanügyi Főigazgatóság rövidítése.

24. Szombat. „...Éjjel betörnek, minden jel szerint a helyi viszonyokkal teljesen ismerősök.”

Május

2. Vasárnap. „...Evetovics Kunó³³ bernardinumi³⁴ házfőnök szintén itt jár.”

7. Péntek. „...A V.K.M. Miklós Róbertet küldi ki, hogy tájékozdjék egy itt tartandó francia kurzus³⁵ lehetőségei felől, – ahol Bacsó³⁶ alperjel kalauzolja.”

12. Szerda. „...Dr. Pálos Imre volt jászói orvos írja, hogy Bertram Brunót másfél évi börtönre ítélték és súlyos pénzbírságra.”

17. Hétfő. „...Rendfőnöki értekezlet Bpesten. [...] Dr. Vaszary Mihály váci kanonok, püspöki biztos érkezik...”

27. Csütörtök. „A perjel bemegy Bpestre, ahol részt vesz a Várban tartott körmeneten, amit Dudás Miklós gör. kat. püspök vezet. [...] Szülők Szövetsége³⁷ titkosan szavaz az iskolaügyben, 522 a felekezeti mellett, 14 az állami mellett.”

Június

7. Hétfő. „A perjel Bpesten rendfőnöki értekezleten.”³⁸

11. Péntek. „Nem állami intézeteket kezdenek zár alá venni...”

12. Szombat. Az MKPK nevében, az „Egyház védelmében,” Mindszenty József bíboros, hercegprímás, esztergomi érsek 5001/1948. sz. bizalmas körlevelében³⁹ hozta a plébánosok tudomására az MKPK hárompontos határozatát, amelyet a plébánosoknak a területükön lévő összes katolikus iskola igazgatójával és tanszemélyzetével közölniük kellett. Legfontosabb részletei: „1. Egyházmegyei pap, szerzetes és szerzetesnő az esetleg most államosításra kerülő iskolákban igazgatói, tanári, tanítói állást nem vállalhat. Ez a rendelkezés természetesen a hitoktatókra nem vonatkozik. 2. [...]

33 Evetovics Kunó ciszterci teológiai tanár.

34 A Bernardinum (1889–1950) a ciszterci rend teológiai főiskolája és kollégiuma Budapesten, a Horánszky utca 6. sz. alatt. Ma a Budapesti Corvinus Egyetem Rajk László Kollégiuma működik épületében.

35 1938 szeptemberében a gödöllői premontreieknél indult Magyarország második két, illetve első francia tanítási nyelvű gimnáziuma.

36 Teljes neve Bacsó Vilmos.

37 A Katolikus Szülők Országos Szövetségének létrehozását Gábrriel Asztrik kezdeményezte. GPAL, PrG-Rt-4-1945–1947. A Katolikus Szülők Országos Szövetségbe való tömörítésének terve. Bp., 1945. április 30.

38 Helyszíne a piaristák Váci utcai rendháza. Témája, a KTF kezdeményezésére nyugdíj- és adminisztrációs ügyek megbeszélése. GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. 127/1948.

39 Piros ceruzás megjegyzések: felül: „Nem felolvasni!,” alul: „Csak ismertetni az illetékesekkel!” Az Esztergomi Főegyházmegye Körlevelei. 1850–1955. Circulares litterae dioecesanae anno 1948/VII. Bp., 1948. június 12. https://library.hungaricana.hu/hu/view/Pazmany_HTK_Circulares_Esztergom_1948/?pg=50&layout=s.

Szerzetesrendi iskolák tanszemélyzetének világi tagjai, ha [...] alkalmazásban maradni kényszerülnek, sohase feledkezzenek meg az Egyházhoz való ragaszkodás lelkiismeretbeli kötelességéről. [...] 3. A katolikus iskola vagyona zárlatot elrendelő hatóság igazolt közegeinek vagy a katolikus iskola vagyont az esetleg meghozandó törvény alapján kisorsolóját (átvevő) bizottságnak felszólítására az iskola igazgatója a zárlatot elrendelő iratban, illetőleg a törvényben szabatosan megnevezett és kijelölt épületre vagy csak épületrészekre terjedően – természetesen a szerzetesi közösség célját szolgáló épület vagy épületrészek háboríthatatlan kivételével – annak kötelességszerű kijelentése után, hogy csak a hatalmi ténynek enged, a követelő felhívásának eleget tesz...”⁴⁰

14. Hétfő. „Tanácskozás Bpsten a piaristáknál. Megkezdődik az érettségi.”

15. Kedd. „Tanácskozás Bpsten a bencéseknel. A kultuszminiszter⁴¹ tájékoztató megbeszélésre hívja a rendfőnököket lakására. – A helyzet tisztázásáig nem tudnak megjelenni...”

16. Szerda. „Tanácskozás Bpsten a bencéseknel. Az államosítási törvényt⁴² megszavazzák. [...] Az iskolában délután leltároznak...”⁴³

17. Csütörtök. „A perjel Bpsten jár. Leltározás a konviktusban.”⁴⁴

20. Vasárnap. „Az iskolák államosításával kapcsolatban tájékozódás és miheztartás végett közlöm, hogy rendtag tanári, tanítói állást nem vállalhat államosított iskolában. Ez az intézkedés a hitoktatókra és hittanárookra nem vonatkozik. Abban az esetben pedig, ha az állam részéről ilyen megbízatást kapna, kérem, szíveskedjék a következőket válaszolni: »Tisztelettel közlöm, hogy nincs módomban elfogadni a megbízatást, mivel mint szerzetes, csak rendfőnökömtől fogadhatok el szolgálati beosztást.« Nagyon kérem ezen intézkedésnek pontos betartását.”⁴⁵

24. Csütörtök. „Perjel Bpsten.”

25. Péntek. „Perjel Bpsten. Dr. Vanyek Béla váci kanonok délután itt jár. Eszlári Zoltán a gimnázium, dr. Molnár Péter az általános és francia iskolát veszi át.”

30. Szerda. „Rendfőnöki értekezlet Bpsten, a perjel is részt vesz.”

40 Lásd még 1948. június 20-át és július 24-ét!

41 Ortutay Gyula.

42 1948:XXXIII. tc. A nem állami iskolák fenntartásának az állam által való átvétele, az azokkal összefüggő vagyontárgyak állami szolgálatba való átvétele tárgyában. Fő végrehajtási jogszabálya a 8000/1948. VKM sz. rendelet. A 4. § (7.) bekezdése értelmében 1948. július 10-éig kellett a tanító rendtagoknak nyilatkozniuk az állami alkalmazottá váló átminősítés elfogadásáról. De Sárközy Pál ezt sem tartotta szükségesnek, mert a „VKM 85 700/1948. IV. sz. r. szerint ennek [mármint a nyilatkozattételnek] elmaradása az átminősítés el nem fogadásával egyenlő.” GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. Sárközy Pál levele Vidákovich Aladárnak. Pannonhalma, 1948. június 28.

43 Jegyzőkönyvei: PML, XXVI. 52. 1. d. 54/1948–49.

44 Jegyzőkönyve: PML, XXVI. 52. 1. d. 54/1948–49.

45 GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. 134/1948. Vidákovich Aladár körlevele rendtársainak. Lásd még 1948. július 24-ét!

Július

1. Csütörtök. „A perjel Bpesten, dr. Sárközy Pál, Endrédi Vendel, dr. Sík Sándor,⁴⁶ Borbély István⁴⁷ a kultuszminiszterhez mennek az iskolaügyben. A miniszter kijelenti, hogy a minisztertanácstól kell felhatalmazást kérnie, hogy érdemlegesen tárgyalhasson...”

2. Péntek. „A kultuszminiszter nem kapja meg a fölhatalmazást a minisztertanácstól, hogy az iskolaügyben külön tárgyalhasson...”

3. Szombat. „A perjel Bpestre megy. [...] A váci megyéspüspök⁴⁸ rövid látogatást tesz a házban.”

5. Hétfő. „A perjel Bpesten jár. Az iskolaügyben folytatott tárgyalások megszakadnak...” – Hivatalos értesítés szerint az állami átminősítést a következő világi tanárok fogadták el⁴⁹ (zárójelben a gödöllői tanítás kezdetének éve): Ötvös Károly (1929–1947), Kuthy Albert (1938), Eszlári Zoltán (1938), Molnár Péter (1939), Szemes József (1941), Bánk László (1942), Szövényi-Lux Géza (1942), Mészáros János (1947), Hódi Endre (1947).

9. Péntek. „A perjel Bpesten jár.”

13. Kedd. „A leltárban felsorolt ingóságokat az állami gimnázium számára átvettem, az asztalosüzem kivételével. Az erőgépekkel ellátott asztalosüzem mindig a gimnázium épületében volt elhelyezve, és a leltározás előtt két héttel a rend vezetősége átszállította [sic!] a rendházba. Az asztalosüzem 10 éven át szerzett tapasztalatom szerint a gimnáziumnak és a tanulóotthonnak céljait szolgálta, benne házilag jóformán mindent elő lehetett állítani, ami famunkával volt kapcsolatban. Írásos bizonyíték is van erre, mert az 1930-33. évkönyvekben⁵⁰ képek vannak, amelyek a tanulók asztalosüzemben végzett munkálatait bizonyítják. A községi elöljáróság a mellékelt leltárt felvette, de az átadás nem történt meg, mivel a rend gazdasági igazgatója⁵¹ azt állítja, hogy csak a rend céljait szolgálata [sic!] az asztalosüzem. Tekintettel arra, hogy a 8000/1948. V.K.M. sz. rendelet értelmében vitás esetekben a V.K.M. dönt, tisztelettel kérem az erre vonatkozó utasításokat...”⁵²

46 Sík Sándor a piarista rend magyarországi tartományfőnöke.

47 Borbély István a jezsuita rend tartományfőnöke.

48 Pétery József.

49 PML, XXVI. 52. 1. d. 36/1948–49.

50 Pontosabban a fa- és fémipari műhelygyakorlatot ábrázoló két kép az 1928/29. éviben, a 118. oldalnál található.

51 Berkovics Ernő.

52 PML, XXVI. 52. 1. d. 54/1948–49. Eszlári Zoltán felterjesztése a VKM V. Ügyosztályához. Gödöllő, 1948. július 13. Lásd még 1948. szeptember 9-ét!

15. Csütörtök. „Dr. Gorzó Nándor⁵³ és dr. Gönczi Elemér⁵⁴ az iskolaszanatórium⁵⁵ részéről érdeklődnek a konviktus iránt. A perjel dr. Hermannal meglátogatja Nagy Sándor⁵⁶ festőművészt, – délután pedig Máriabesnyőn a váci püspök urat.”

24. Szombat. A Budapestvidéki Tankerületi Főigazgatóság arról értesíti a gimnázium vezetését, hogy az állami szolgálatba átvevést megtagadó 10 premontrei szerzetes tanár⁵⁷ illetményének fizetését megszünteti.

31. Szombat. „A perjel Tomek Vince piarista generálisnál és P. Burka Kelemen ferences provinciálisnál jár...”

Augusztus

3. Kedd. „...Minisztériumi szakbizottság jár künn az internátus megosztása miatt.”⁵⁸

4. Szerda. „A perjel Bpesten jár Sárközy apátúrnál.”

6. Péntek. „Tisztelettel jelentem, hogy f. hó 3-án a gödöllői állami (volt premontrei) gimnáziummal kapcsolatos tanulóotthon és a premontrei rendház szétválasztásával kapcsolatban kiszállt a 2. sz. bizottság⁵⁹ és a szétválasztást jegyzőkönyvileg el is intézte. Ez a szétválasztás azonban úgy történt, hogy ezáltal a tanulóotthonműködése [sic!] életképtelenné vált, mert a nagykonyha jutott a rendnek, a kiskonyha pedig – ahol csak 25-30 személyre lehet főzni, az államnak...”⁶⁰

17. Kedd. „A perjel Budapesten. A budafoki rendház, amely 1937 őszén indult meg, ma feloszlott. A ház nem volt a rend tulajdona, hanem a városé, így az ott lévő rendtársak eltávoztak onnan. Dr. Zimándi Pius házfőnök-igazgató, Nemes Ince ált. isk. igazgató,

53 Gorzó Nándor a Jászóvári Premontrei Kanonokrendnek 1910–1919 között a tagja volt. Tudományos, irodalmi és politikusi karriert futott be. 1945–1948. április 22. között a Pest-Pilis-Solt-Kiskun Vármegyei Nemzeti Bizottság főtitkára.

54 Pontosabban Gönczy Elemér.

55 A Magyar Iskolaszanatórium Egyesületet 1928-ban hozták létre.

56 Nagy Sándor a Gödöllői Művésztelep egyik alapítója.

57 Nevük: Gábrriel Asztrik, Hajnal Zsigmond, Balyi Károly, Berkovics Ernő, Fényi Ottó, Oszvald Arisztid, Takács Hubert, Stefanicsik Konrád, Lengyel Menyhért, Raszlaviczky Iván. PML, XXVI. 52. 1. d. 78/1948–49.

58 Lásd még 1948. augusztus 6-át!

59 Az 1948:XXXIII. tc. végrehajtásakor gyakran alakult ki vita a régi (egyházi) és az új (állami) iskolafenntartó között, a különböző épületrészek/helyiségek hovatarozásáról. Még 1948-ban a szakminiszter a tulajdoni viszonyok megállapítására, a helyzet tisztázására és a „problémák megoldására” (nagyobb intézményeknél általában négy-öt tagú) államosítási bizottságokat hozott létre, melyek munkájuk eredményeit jegyzőkönyvekben rögzítették. Ezek szakszerűtlensége, illetve az egyre több vitás eset, panasz gyors helyszíni kivizsgálása miatt, a miniszter kénytelen lett újabb, népoktatási kerületenként kéttagú, ún. repülőbizottságok szervezését elrendelni. GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. 2700/1949. Eln. sz. leirat kéttagú államosítási bizottság kiküldése tárgyában. Másolat. Bp., 1949. március 19.

60 PML, XXVI. 1. d. 96/1948–49. Eszlári Zoltán jelentése Ortutay Gyula miniszternek. Gödöllő, 1948. augusztus 6.

Hűvösvölgyi Pál házgodnok, Rétfalvi Győző hittanár egyelőre, a Norbertinumba⁶¹ mentek. Magyar Gábor a nagytétényi, Szabó Balázs a budafoki, Csapkay Mátyás a Baross Gábor-telepi⁶² plébániára került, mint kiségitő lelkipásztor. Dr. Domokos Sziárd Gödöllőre került teol. tanárnak. Eszlári Zoltán igazgató a konyhát le akarja foglalni, az előző megállapodás ellenére.”

21. Szombat. „Tisztelettel jelentem, hogy a gödöllői állami gimnáziummal kapcsolatos tanulóotthon működésének biztosítására a premontrei rendel [sic!] megállapodást kötöttem.”⁶³

Szeptember

9. Csütörtök. Az asztalosműhely „soha nem képezte sem a gimnáziumok, sem a nevelőintézet, hanem kizárólag a premontrei rend tulajdonát. [...] A [...] bizottság több létesítményt közös használatban hagyott meg a rend és az állami tulajdonba vett intézmények között. Így a konyhát, éléskamrát, mosókonyhát. A rend [...] mind a konyhánál mind az éléskamránál lemondott a nevelőintézet javára a közös használatról és más, sokkal hátrányosabb megoldást vállalt. Ezért nyugodt lelkiismerettel állíthatjuk, hogy mindenben igyekeztünk a nevelőintézet és az iskola munkáját elősegíteni. Annál fájdalmasabban érint bennünket, hogy az asztalosműhely tulajdonjoga körül most új igény jelentkezik. A rend az iskola érdekeit tartotta elsősorban szem előtt és ezért pótol közel ötszáz padot és sok más bútort, ablakokat, ajtókat. Mivel nagyon nagy mértékben elpusztult a rendház bútorzata és ajtai és ablakai is, az asztalosműhely gépi berendezésére ezek pótlására a rendnek multhatatlanul szüksége van...”⁶⁴

Október

6. Szerda. „*Dr. Evetovics Kunó Bernardinum házfőnöke és Hagyó Kovács Gyula ciszterci jószágkormányzó délután meglátogatják a házat...*”

8. Péntek. „*Diákszülők – ismeretlenül – érdeklődnek, hogyan tudnának a rendtagokon segíteni. Őszinte köszönettel, de nem fogadhatjuk el, mert hála Istennek, még nem vagyunk ilyen szükségben. Mindenesetre jól esik ez a gondolat, amely spontán vetődött fel.*”

61 A Norbertinum a jászóvári premontreiek budapesti teológiai és tanárképző intézete. 1894-ben alapították, 1902-től megszüntetéséig, 1950-ig működött a mai Horánszky utca 23. sz. alatt. Épülete jelenleg önkormányzati lakóház.

62 1950-től Bp. XXII. kerületének része.

63 PML, XXVI. 52. 1. d. 3/1948–49. Eszlári Zoltán levele a VKM V. Ügyosztályának. Gödöllő, 1948. augusztus 21. Lásd a *Melléklet I.* dokumentumát!

64 GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. 180/1948. Vidákovich Aladár levele Ortutay Gyula miniszternek. Gödöllő, 1948. szeptember 9. Az üzem végül 1948. november 12-én állami (gimnáziumi) tulajdonba került, azzal a kikötéssel, hogy szükség esetén, megállapodás alapján, a premontreiek használhatják azt. PML, XXIII. 17. 30. d. 1215-73/1950. Jegyzőkönyv. 14–13. [sic!]

10. Vasárnap. Október 8-án Juhász Imre tankerületi főigazgató jelentést kért⁶⁵ Eszlári Zoltán igazgatótól, az államosítással kapcsolatos rendelkezések végrehajtásával és az intézkedések ellenőrzésével megbízott repülőbizottság⁶⁶ gödöllői működéséről. Eszlári válaszában elpanaszolja, hogy: „a repülőbizottság javasolt megoldásai nem bizonyultak kielégítőnek. [...] A rep.bizottság a premontrei rendnek ítélte a gimnázium és a tanulóotthon modernül, géperővel berendezett asztalosüzemét, ahol mindent el lehet házilag készíteni a padlózástól kezdve a padok készítéséig, valamint mindent meg lehet javítani házilag, ami a bútor- és épületasztalos teendőkhez tartozik. A gépház és minden komoly szerszáma szintén a rend birtokában maradt, és még használati jog sincs biztosítva, pedig a kazán, villany, központi vízellátás és központi fűtéssel kapcsolatos javításoknál a gépekre és szerszámokra a tanulóotthonnak feltétlenül szüksége lenne. [...] Az asztalosüzem visszaadásával kapcsolatban a M.D.P. járási és megyei bizottsága a minisztériumban lépéseket tett. A gépház szerszámainak legalább a használati jogának biztosításával az államnak komoly összegeket tudnánk megtakarítani.”⁶⁷

11. Hétfő. „A gödöllői volt premontrei tanulóotthon államosítását Gödöllő [...] reakciós körei felháborodással fogadták és különböző rémhíreket terjesztettek az államosítással kapcsolatban. Azt terjesztették pl., hogy a tanulóotthonban fiúk és lányok együtt fognak lakni, egy itteni kommunista cipész elvtárs lesz a tanfelügyelő stb. Ez utóbbi rémhírrrel kapcsolatban azt jelentem, hogy ez az elvtárs hivatalos feljelentést is tett ismeretlen rémhírterjesztő ellen és rendőrség erélyes nyomozást indított az ügyben és bár személy szerint nem tudta kinyomozni, hogy ki dobta a köztudatba a fenti dolgot, de annyit sikerült megállapítani, hogy papi korból származott. A premontrei rend igyekezett szabotálni az államosítást, de a Párt és a demokratikus közigazgatási szervek segítségével letörtük a kísérleteket. Az a gyanú is felmerült ezzel kapcsolatban, hogy a minisztérium 2. sz. repülőbizottságával összejátszott, mert a rendház és tanulóotthon szétválasztása úgy történt, hogy a tanulóotthoni élet szeptemberben nem indulhatott volna meg. Én tettem lépéseket a Párt járási és megyei bizottságánál és sikerült is elérni azt, hogy ami kellett a meginduláshoz, azt meg is kaptuk. A nevelőtanárok között kettő van, aki nem tud beilleszkedni az új helyzetbe: Bánk László és Kuthi Albert.⁶⁸ Ők kezdettől fogva ellenzték az államosítást és kétségtelenül megállapítottuk a gimnázium és ált.iskola igazgatóival, hogy korántsem dolgoznak úgy, ahogy a premontrei rendnek dolgoztak, pedig a szülők egybehangzónan azt beszélnek, hogy új szellemet vittünk a tanulóotthonba, amely a gyerekekre igen jó hatással van, sokkal jobb a koszt mint tavaly volt és nagyobb a fegyelem. Ezek a tanárok a premontrei papokkal még mindig kapcsolatot tartanak fenn, holott a többi tanárok [...] minden kapcsolatot megszakítottak a premontreiekkel. Egyébként más, különösebb zavaró körülmény nincs.”⁶⁹ – „A premontrei gimnázium

65 PML, XXVI. 52. 1. d. 64/1948–49.

66 Lásd az 59. *lábjegyzetet!*

67 PML, XXVI. 52. 1. d. 64/1948–49.

68 Pontosabban Kuthi Albert.

69 PML, XXVI. 52. 1. d. 66/1948–49. Eszlári Zoltán jelentése a tankerületi főigazgatónak. Gödöllő, 1948. október 11.

államosítását a közvélemény nagy része nem fogadta kedvezően. Közvetlenül az államosítás előtt a Katolikus Szülők Szövetsége gyűlést rendezett, amelyen a szülők többsége az államosítás ellen szavazott.⁷⁰ Az államosítás után azt mondták, hogy vége az eddigi színvonalnak. Az új igazgatót ellenszenv fogadta, hasonló ellenszenv nyilvánult meg a premontrei rend részéről is, mivel az új igazgató kénytelen volt egész sor olyan intézkedést tenni az államosítási törvénnyel kapcsolatban, amit ők sérelmesnek találtak. A nyári szüenidő folyamán teljes erővel indult meg a propaganda hadjárat az államosított iskolával szemben. Ennek főbb pontjai: nem lesz hitoktatás, nem szaktanárok kezében lesz a tanítás, hanem a helyi pártszervezet megbízható, de képesítéssel nem rendelkező tagjainál, sőt az iskolafelügyeletet is ezek fogják gyakorolni, veszélyben van a leánytanulók erkölcsé, ősszel nem indul meg a tanítás, elcsapott tanárokat vesznek igénybe stb., stb. [...] Az iskolán kívül nem észlelhető olyan aktívnek nevezhető nyílt ellenállás, amit az államosítással kapcsolatban zavaró körülménynek mondhatnánk, mert az ilyesmik inkább minden alapot nélkülöző suttogásban és rosszindulatú hírverésben merülnek ki. A tanulók részéről nem merült fel nyílt, a demokratikus neveléssel összhangban nem álló jelenség. Általában a tanulók sokkal fogékonyabbnak látszanak a népi demokrácia célkitűzéseire iránt, mint szüleik. Hosszú időre és kitartó munkára lesz még szükség, hogy az átnevelés teljes egészében megvalósuljon.”⁷¹

29. Péntek. „...Eszlári Zoltán konviktusi otthon igazgatója írásban jelenti egy bizottság kizárását.”

November

2. Kedd. „A perjel Bpesten jár...”

3. Szerda. „A perjel fölkeresi a váci püspököt a Huba utcában...”⁷²

4. Csütörtök. „A perjel Bpesten részt vesz rendfőnöki értekezleten a piaristáknál.”⁷³ Kovács Sándor szombathelyi püspök meglátogatja a perjelt a Norbertinumban.”

70 Lásd 1948. május 27-ét!

71 GPAL, PrG-Rt-5-1948-1950. Biz. 5/1948-49. Helyzetjelentés az államosítás után.

72 A kármeliták budapesti rendházában.

73 A megbeszélés témája a tanítórendek súlyos anyagi helyzete, és az abból való kiút. „Kívánatos ugyanis a lelkek megnyugtatása végett is az egyöntetű eljárás.” Az október 23-ai keltezésű invitáló levél alján a következőképpen ajánlja a bakonybéli apát a gödöllői perjel figyelmébe a pannonhalmi aktuális gazdasági helyzetet részletező csatolt iratot: „Kedves Vikárius Úr! Szíves tájékoztatás céljából teljesen bizalmas kezelésre mély tisztelettel küldöm a mellékelt iratot.” GPAL, PrG-Rt-5-1948-1950. 205/1948. Sárközy Pál levele Vidákovich Aladárnak.

5. Péntek. „A perjel Vácott jár a püspöknél, aki kérésére⁷⁴ felállítja⁷⁵ a gödöllői-alvégi lelkességet és a perjelt nevezi ki első lelkészévé. – Az új lelkészség dec. 1.-én kezdené meg működését.”

9. Kedd. Szemes József megbízott igazgató két jelentéspiszkozata az egyházi személyeknek az iskola nevelői munkájába való beavatkozása és az állami szolgálatba át nem vett tanárok távoltartása tárgyában: „Egyházi személyek részéről nem merült fel olyan törekvés, amely akármilyen formában is az iskolai nevelőmunka kárára volna. A községben működő kongregáció tevékenysége vallási térre korlátozódik és mind munkatervük, mind annak végrehajtása ellenőrzésem mellett folyik. Megjegyzem még, hogy a kongregáció működése ellen az MDP helyi szervezetének sem volt eddig észrevétele, pedig éberem őröködik, nehogy ezen a téren kilengés forduljon [...] elő.”⁷⁶ – „Állami szolgálatba át nem vett tanárok részéről az iskola vagy tanulói felé közeledés nem történt. A volt szerzetes tanárok nagy része elköltözött Gödöllőről, csak ritkán láthatók a községben. Az ittmaradtak [...] nagyrészt idős emberek, akik elvszerűen kerülnek az iskola környékét. Általában visszahúzódó magatartást tanúsítanak. Az iskolába csak az a két premontréi⁷⁷ jár, akik az államosítást elfogadták,⁷⁸ és ezideig [...] a gimnázium és ált. iskola hitoktatói. Tudomásom szerint a tanulókat volt szerzetes tanárok nem látogatják otthonukban.”⁷⁹

12. Péntek. „...Bizottság jár itt: N. Bizottság,⁸⁰ Szakszervezet, K. Párt⁸¹ és a tanker. főigazgatóság tagjaiból, a mosókonyhát, villanytelepet, major és a kert egy részét, az iskola bővítése kapcsán pedig a rendház egy részét akarják kiigényelni és erre tesznek javaslatot. Hivatalosan ezt nem közölték a renddel, csak véletlenül jutott a tudomásunkra, mert a gazd. igazgató⁸² beléjük botlott, s akkor mondták meg, miről van szó. Velük volt Eszlári Zoltán konv. igazgató, dr. Molnár Péter francia igazgató és dr. Szemes József gimn. igazgató.”⁸³

74 GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. 211/1948. Vidákovich Aladár levele Pétery József váci megyéspüspöknek. Másolat. Részlet a kérelemből: „...Rendünk tagjai az iskolák államosítása révén foglalkozás nélkül maradtak és ennek következtében a lelképásztori munkában igyekeztek elhelyezkedni...”

75 GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. 214/1948. Pétery József levele Vidákovich Aladárnak. Vác, 1948. november 5. Részlet ebből: „...Az önálló lelkészség megszervezését ideiglenes jelleget tekintem, mert a megszervezést az a körülmény tette szükségessé, hogy a rendtagok – miután eddigi foglalkozási körükből kiestek, és pedig saját hibájukon kívül – megfelelő munkatérhez jussanak. Azonfelül így kívánom biztosítani a rendházat is más irányú igénybevétel veszélye elől...”

76 GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. Biz. 8/1948–49.

77 Köves Ottokár és Szabadka Medárd.

78 Lásd ezzel kapcsolatban Mindszenty József bizalmas körlevelét 1948. június 12-énél és Vidákovich Aladár rendtagokhoz írt levelét 1948. június 20-ánál!

79 GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. Biz. 9/1948–49.

80 Pest-Pilis-Solt-Kiskun Vármegyei Nemzeti Bizottság(?).

81 Pontosabban MDP.

82 Berkovics Ernő.

24. Szerda. „...Közigazgatási vonal. Politikai akciónkat a legszorosabban koordinálni kell rendőri intézkedésekkel. Letartóztatások, rendőri leleplezések és bírói tárgyalások alátámasztják új offenzívánk megindítását, politikai, gazdasági és agitációs vonalon egyaránt. Ugyanakkor politikai tömegmunkánk előkészíti a talajt döntő jelentőségű rendőri intézkedésekhez. A kisebb rendőri feladatok: [...] rendőri és közigazgatási eljárás éjjeli misézőkkel, házaposokkal, kolduló és házaló apáccal, szerzetesekkel, uszító papokkal szemben...”⁸⁴

December

5. Vasárnap. „A régi ebédlőt kápolnának rendezvén be, ma korán reggel azt megáldotta a perjel. Az első misét dr. Champier István mondotta benne. Ma kezdődik meg a plébániai munka...”

10. Péntek. „Rendfőnöki értekezlet Bpesten...”

26. Vasárnap. „...A primást⁸⁵ letartóztatják.”

27. Hétfő. „A perjel Bpesten.”

1949

Január

24. Hétfő. „...A volt premontrei tanulóotthonnak premontrei vezetés alatt egy modern, gépi erővel berendezett asztalosüzeme volt. A papok az államosítást megneszelve az üzemet az államosítás előtt két héttel a rendházba szállították át. Mikor az államosítás bekövetkezett én ezt az ügyet jelentettem a járási M.D.P. bizottságnak és megtörtént az asztalosüzem fölleltározása, de tekintettel arra, hogy a papok azt állították, hogy az üzem ügye vitás a tulajdonjogi kérdés rendezése végett a minisztérium döntését kérték a papok. A V.K.M.-ben többször sürgettem az üzem visszaítélését Viczián és Pálffy tanácsosoknál sőt a párt útján is sürgettem, de csupán a fenti szám alatt egy rendeletet kaptam, hogy terjesszek fel dokumentumokat arra vonatkozólag, hogy az üzem a múltban iskolai és tanulóotthoni célokat szolgált. 1948. október 17-én 69/1948-49. szám alatt egy csomó írásbeli dokumentumot terjesztettem fel (régebbi évkönyvek, felvételek arról, hogy a tanulók műhelygyakorlatokat végeznek az üzemben stb.) de ezidáig nem történt meg az üzem visszaítélése.⁸⁶ Tekintettel arra, hogy a tanulóotthonok ügye most

83 Ez volt a premontrei ingatlanegyüttes újabb, második államosítása. PML, XXIII. 17. 30. d. 1215-73/1950.

84 Bp. Főváros Levéltára, MDP Bp.-i Pártbizottságának ülései (= BFL, MDP BP). 1948–1950. Marosán György: Előterjesztés a Politikai Bizottságnak a klerikális harc budapesti helyzetéről. Bp., 1948. november 24. https://library.hungaricana.hu/hu/view/BUDAPESTMDP__35_95_a_0005/?query=usz%C3%ADt%C3%B3%20&pg=13&layout=s

85 Mindszenty Józsefet.

86 Pontosabban az 1948. november 12-ei jegyzőkönyv szerint államosították az asztalosműhelyt, azzal a kitételrel, hogy azt alkalmanként a premontreiek rendelkezésére bocsátják. PML, XXIII. 17. 30. d. 1215-73/1950. 14–13. [sic!]

már az O.D.K.H.-hoz⁸⁷ tartozik van mód arra, hogy az asztalosüzem sürgősen tulajdonunkba kerüljön vissza.”⁸⁸

Február

28. Hétfő. „...Megfelelő vezetés híján a kollégiumban nagyfokú fegyelmetlenség [sic!], trágár szavak használata, dohányzás a stúdióteremben, folyosókon és étkezőhelyiségben harapódzott el. A növendékek széleskörű önkormányzatot élveznek, vagy egyáltalán nem, vagy csak felületesen teljesítik a rájuk bízott funkciókat. [...] Az intézet belseje és környéke elhanyagolt (emberi ürülékek a padlástérben, eldobált használati tárgyak, konzervdobozok stb. ugyanott és a bejárati ajtók előtt). [...] A tanulók többször elhagyják a kollégium területét és az iskola székhelyét. [...] A kollégium f. hó 26-án táncmulatságot rendezett. Hajnali 5 órakor hangos fűttsző és ordítózás közepett [sic!], fiúk és lányok egymásba karolva vonultak Kalocsay⁸⁹ kollégiumi igazgató lakására. Az ordítózásra az alvó általános iskolai növendékek felébredtek, felügyelet híján felkeltek és az általános rendtelenségben feltörték a korcsma helyiségül szolgáló egyik kollégiumi termet, nagymennyiségű bort ittak meg, berúgtak és lerondították a folyosót, illemhelyeket, majd ágyukra dőlve, délig részegen aludtak...”⁹⁰

Március

23. Szerda. „Tisztelettel jelentem, hogy az iskola és az egyház közt semmiféle zavaró jelenség nem merült fel.”⁹¹

1950

Január

3. Kedd. „A perjel Bpre megy rendfőnöki értekezletre.”⁹²

6. Péntek. „Vízkereszt. Munkanap, azonban ünnepi miserendet tartunk. Reggel 7-kor szentségkítétel. Egész napos szentségimádás. A hívek szép számmal jönnek. Este 7 órakor szentmise azok számára, akik délelőtt nem tudtak hallgatni. Minden esetre részükről nagy áldozatot jelent, de talán értékesebb is.”

87 Az ODKH az Országos Diákjóléti és Kollégiumi Hivatal rövidítése.

88 PML, XXVI. 52. 2. d. 20/1949. Eszlári Zoltán jelentése a VKM-nek. Gödöllő, 1949. január 24.

89 A kollégiumot vezető Kalocsai Dezső ekkor másodéves bölcsészhallgató az ELTE-n (utóbb filozófus).

90 GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. Biz. 2/1949. Szemes József igazgató szigorúan bizalmas jelzésű havi jelentése. Gödöllő, 1949. február 28.

91 PML, XXVI. 52. 3. d. 201/1949. Hódi Endre igazgatóhelyettes jelentése a Budapestvidéki Tankerületi Főigazgatóságnak. Gödöllő, 1949. március 5.

92 GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. [Historia domus] Gödöllő. 1950.

7. Szombat. „Dr. Sárközy Pál apát táviratilag hívja a perjelt Győrbe megbeszélésre...”

9. Hétfő. „Rendfőnöki értekezlet Győrben, ahová a perjel Sík Sándorral és Csávossy Elemérrrel⁹³ együtt ment.

10. Kedd. A tanítórendek vezetői, köztük Vidákovich Aladár, Ortutay Gyula miniszternek írt levélben indokolják államesküjük letételének megtagadását.⁹⁴

12. Csütörtök. „A perjel Bpre megy...”

16. Hétfő. „Délután rendfőnöki értekezlet Bpen...”

31. Kedd. „Hírt kapunk a rendház igénybevételéről az épülő gyárral⁹⁵ kapcsolatban.”

Február

1. Szerda. „Perjel Bpesten jár...”

22. Szerda. „Rendfőnöki értekezlet Bpesten. Az építésügyi ministeriumból négy ember jár künn, megnézik a rendházat is nagyjából. A gimnáziumban és a konviktusban is jártak, úgy látszik hivatalosan. Hogy csak pusztán kíváncsiságból, vagy pedig más célból jártak-e itt, azt nem tudjuk, mert semmit sem mondtak.”

28. Kedd. „Kéttagú államosító bizottság jár a gimnáziumban s bejelenti, hogy államosítani akarják a Nővérek lakását, a kápolna fölötti első emeletet, a gépházat a kutakkal. A rend részéről Berkovics Ernő gazd. igazgató vett részt a tárgyaláson. Mi válik ebből valóra, még nem tudjuk, 15 nap fellebbezési időt adtak.” – Két részlet a premontrei épületegyüttes harmadik államosítását összefoglaló hivatali jegyzőkönyvekből, jelentésekből.⁹⁶ „A volt iskolafenntartó kiküldöttének⁹⁷ hozzászólása: A rend a már eddig végrehajtott államosítások után következő jelen további államosítás ellen fellebbezését bejelenti. Továbbá kijelenti, hogy az érvényben levő egyházi törvények szerint templom felett lakoszobák nem lehetségesek. Az államosítások mind a négy vizet szolgáltató kutat államosították, tehát a rend legalább egy kút meghagyását kéri és pedig azét, mely a rend birtokában maradt gazdasági épületekhez és udvarhoz legközelebb fekszik, ezáltal a rend birtokában maradt nyugati szárny és gazdasági épületek között az összeköttetés folyamatos maradna, nem ékelődne a kettő közé egy államosított terület és nem kellene külön szolgalmi jogot biztosítani a gazdasági udvar felé való közlekedés céljából. A sekrestye megközelítése, a konyha, mosókonyha, fűrészgép kivétele az államosítás alól, közös használatra megfelelő ellenérték fejében való bocsátása szintén indokoltnak látszik. Az 1948. november 12-én végrehajtott államosításról a rendnek nincs tudomása, jegyzőkönyvi másolatot, kivonatot, vagy valamilyen értesítést nem kapott. Végül megjegyezni kívánja, hogy a jelenleg államosítás alá került épületrészek nem tanítással foglalkozó rendtagok és apácák természetbeni lakását szolgálták,

93 Csávossy Elemér a jezsuita rend magyarországi tartományfőnöke.

94 Magyar Nemzeti Levéltár, Állami Egyházügyi Hivatal (= MNL, ÁEH), Az MKPK iratai. XIX-A-21-c. 38. d. 120. 60. Lásd még a Melléklet III. dokumentumát!

95 Az említett ipari létesítmény, a Ganz Árammérőgyár, végül az Erzsébet parkban épült fel.

96 PML, XXIII. 17. 30. d. 1215-73/1950. 15., 25.

97 Berkovics Ernőnek.

hanem a rend központjával kapcsolatos egyének nyertek elhelyezést...” – „1. A kétagú államosítási bizottság 1950. február 28-án állami tulajdonba vételét mondta ki az iskolai és internátusi célt szolgáló épületeknek, a hozzátartozó udvaroknak és a sportpályának; mentesítette az államosítás alól a plébánia templomhelyiségét, az ezzel szorosan összefüggő sekrestyét és a templomhelyiség alatt lévő alagsori részt. 2. A rend észrevételt emelt a bizottság határozati javaslatával szemben, hogy a templomhelyiség felett iskolarész nem lehet, egy kút meghagyását kérte és hogy az államosítás alól mentesíttessék a konyha, mosókonyha és fűrészgép. 3. A vkm. (sic!) 1950. április 20-án kelt 1215-48 G-1/1950. eln. e. sz. véghatározatával a rend felszólalását elutasította...”⁹⁸

Március

1. Szerda. „A perjel Bpsten jár.”

7. Kedd. „A perjel Bpsten jár.”

10. Péntek. „A perjel Bpsten jár.”

13. Hétfő. Klerikális reakció „nyíltan, közvetlenül nem mutatkozik. Két hónapos működésem után azonban egyre inkább tapasztalom, hogy a középisk. kollégisták egy részének passzív, nehezen mozgatható, lendület nélküli, félelemmel teli magatartása annak a következménye, hogy ezek a kollégisták a papok idealista és képmutató szellemi befolyása alatt állnak. Éppen a term.tud. oktatással kapcsolatos tapasztalatok erősítik meg mindjobban ezt a feltevést. Kemény harcot indítottam ezen a téren a klérus szellemi befolyása ellen. Ebben a harcban a többi, fejlettebb kollégistára, a Diákszövetségre és a helybeli Pártszervezet tanácsaira támaszkodom...”⁹⁹

25. Szombat. „Gyümölcsoltó Boldogasszony. Hivatalosan munkanap. Este is mondunk szentmisét, amelyre elég szép számmal jönnek a hívek.”

29. Szerda. „Az agrártudományi egyetem részéről háromtagú bizottság jár megnézni a házat. Céljaikra nem tartják alkalmasnak. A pincéből több üveg pálinkát lopnak el. Csak gyerek tehetne, mert a kicsi ablakon felnőtt nem tud bebújni. A nyomok a kollégium felé vezetnek.”

Április

6. Nagycsütörtök. A „...klerikális reakció elleni harc [tekintetében] megállapítjuk, hogy ezen a téren annál fokozottabb éberségre van szükség, mivel a klerikális befolyás nem nyíltan mutatkozik meg, hanem abban tapasztalható, hogy kollégistáink egy része passzív magatartást tanúsít a kollégiumi munkával és a kongresszusi versennyel kapcsolatban. Ilyen esetekben elhatározzuk, hogy egyéni beszélgetésekkel, szívós agitációval igyekszünk hatni azokra a kollégistákra, akik ellenséges befolyás alatt állanak.

⁹⁸ Lásd még 1950. május 11-ét!

⁹⁹ PML, XXVI. 52. 4. d. 213/1950. Fekete Géza kollégiumi igazgató február havi jelentése. Gödöllő, 1950. március 13.

Döntő eszközzel használjuk fel ebben a harcban a természettudományos oktatást és szemináriumokat...¹⁰⁰

12. Szerda. „A perjel Bpestre megy rendfőnöki értekezletre.”

14. Péntek. Révy Dezső, az Agrártudományi Egyetem rektora, az Egyetemi Tanács 7. sz. rendes ülésén bejelenti: főhatóságuk 1950. évi március hó 24-én 1460/B. 174/1950. sz. alatt kelt leiratával a Gazdasági Igazgatóságtól jelentést kért a Gödöllőn létesítendő egyetem építkezése és felszerelése vonalán eddig tett intézkedésekről,¹⁰¹ mert a „Mezőgazdaságtudományi Kar Gödöllőre való kitelepítése elhatározott dolog.”¹⁰²

15. Szombat. „A perjel rendfőnöki értekezletre megy.”

17. Hétfő. „Az agrár egyetem egy embere jár itt érdeklődni. Ő mondja, hogy a második államosítás több mindent államosított, amiről nekünk eddig nem volt tudomásunk, pl. konyhakert, gazdasági udvar. – Nagyobb szabású egyetemi várost szándékoznak itt létesíteni több ezer hallgató részére. – Nemrégén még ú. n. gyermekvárost terveztek vasúttal stb. – Úgy látszik, ezt a tervet már elejtették.”

18. Kedd. „...A természettudományos előadásokat konkretizálják-e eléggé a klerikális reakció elleni harcra? A term. tud. oktatás anyaga [...] kézen fekvő alkalmat ad erre. A hívek szerint a hittanórákon is van visszhangja a szem. felvetett kérdéseknek. Ez további harcra kötelez minket. [...] Bírálat a Központ munkájáról: A Központ általános iránymutató utasításain túl sok olyan kérdésünk van, ami közvetlen heti vonatkozású (premontrei tradíciók, nevelőtanárok stb.). Ezeknek a folyamatos és helyes megoldására szükségünk volna a Központ gyakorlatibb tanácsaira. Annak ellenére, hogy Bpesttől könnyen elérhető helyen vagyunk, a nevelési osztálytól dec. óta még senki sem látogatta meg a kollégiumot...”¹⁰³

24. Hétfő. „A V. K. M. elutasítja az államosító bizottság döntése ellen beadott fellebbezésünket.¹⁰⁴ A perjel Bpre megy, délután.”

25. Kedd. „Államosító bizottság jár a Norbertinumban, azonban nem történik döntés, a perjel és Paulay Imre tárgyal velük.”

26. Szerda. „Közös békenyilatkozatot szerkesztenek a rendek Bpesten, hogy azt nyújtásák be illetékes helyen.”

100 PML, XXVI. 52. 4. d. 270/1950. Fekete Géza április havi munkaterve. Gödöllő, 1950. április 6.

101 Szent István Egyetem Kosáry Domokos Könyvtár és Levéltár, Az Agrártudományi Egyetem jegyzőkönyvei, 1945–1963 (= SZIE KDKL), Egyetemi Tanácsülési jegyzőkönyv. 1950. április 14. https://library.hungaricana.hu/hu/view/AGRARSZIE_MGKRH_ET_1949-50/?pg=97&layout=s.

102 SZIE KDKL https://library.hungaricana.hu/hu/view/AGRARSZIE_MGKRH_ET_1949-50/?pg=98&layout=s.

103 PML XXVI. 52. 4. d. 269/1950. Fekete Géza március havi jelentése. Gödöllő, 1950. április 18.

104 Az erről szóló határozatot Darvas József miniszter 1950. április 20-án írta alá. PML, XXIII. 17. 30. d. 1215-73/1950. 8. – Lásd még a *Melléklet* IV. dokumentumát! Az átadás-átvétel →1950. május 11-én volt.

28. Péntek. „Kisazari és Kovácsevics központi kiküldöttek békenyilatkozat aláírását kérik, délután ugyanezért jönnek az óragyári munkások is. – Este ismeretlenek felforgatják a fogadószoba bútorait; ennek nyomán különböző hírek kerülnek forgalomba, alap nélkül.”

Május

2. Kedd. „Perjel Bpestre megy.”

11. Csütörtök. „Államosítják a rendház észak–déli szárnyának első és második emeletét. A második emeleten volt a Salvator nővérek¹⁰⁵ clausurája a kápolnával, az első emeleten volt a rendházi ebédlő, tálaló, konyha.” – „...1950. február 28-án a kéttagú államosító bizottság a gödöllői rendház iskolai célvagyonnak tekinthető épületrészeit és felszereléseit államosította. Ez ellen [...] a premontrei rendház főnöksége a törvényes határidőn belül fellebbezéssel élt. Ezt [elutasították és utasították] a pestmegyei tankerületi főigazgatóságot [sic!], hogy az államosított épületrészeket és felszerelési tárgyakat haladéktalanul vegye birtokba az abban található iskolai és tanulóotthoni célokat szolgáló felszerelési és berendezési tárgyaival együtt és ezzel egyidejűleg bocsássa az ugyanabban az épületben elhelyezett állami kollégium rendelkezésére. Az átadás-átvételi birtokbavétel végrehajtó bizottság felszólítja a rendház jelenlévő kiküldött tagjait,¹⁰⁶ hogy az átadásnak tegyenek eleget és az átvételt vegyék tudomásul. Az épületrészek átadása és átvétele azonnal megtörtént...¹⁰⁷

12. Péntek. „Az agráregyetem részére akarják igénybe venni a rendház még megmaradt részét is, azzal, hogy 3 kilométernyi távolságra adnak más házat. A perjel beteg lévén 16-ra bejelentették jövetelüket. Ez igen nagy csapás lenne reánk nézve, sőt egyenesen végzetes!”

16. Kedd. „Közületeket elhelyező bizottságtól négy ember jön ki délután érdeklődni, nem volnánk-e hajlandók átengedni az egész rendházat és elmenni a méhésztelepre, ahol mindent átalakítanának a lehetőségeikhez képest. – Perjel, alperjel,¹⁰⁸ Berkovics Ernő és dr. Domokos Sziárd jelenlétében folyik a megbeszélés. A perjel kijelenti, hogy ebbe nem mehet bele, mert kötik az egyházjog előírásai, ez az anyaházunk, papnevelőnk, nyugalmi házunk és itt van a plébániánk is. – Ezeket az indokokat kérik írásban, határozatot nem hoznak, jegyzőkönyvet nem vesznek föl. A kért adatokat írásba foglalva 18-án postára adjuk.”

19. Péntek. „Megbeszélés Bpesten.”

21. Vasárnap. „Sok harcot kellett vívni a régi premontrei intézmény klerikális hagyományai ellen. Ezen a téren nem egy esetben a nevelőtestületünk egy-két tagjával is szembekerültünk. [...] A klerikális reakció tevékenysége egész esztendőben komoly nehézséget okozott nevelőmunkánkban. Év elején előfordult, hogy a rend tagjai el-el

105 Ők látták el a premontrei szerzeteseket.

106 Nevük: Berkovics Ernő, Kovács Kandid.

107 PML, XXIII. 17. 30. d. 1215-73/1950. 28.

108 Kovács Kandid.

beszélgettek a kollégistákkal, sőt többeket közülük sikerült nekik az erkélyükre vagy egyéb helységeikbe [sic!] magukhoz csalogatniuk. Például kitűnő futball-labda áll erre a célra rendelkezésükre. Válaszképpen a kollégium számára mi is vettünk hasonló labdát stb., s mi is igyekszünk nemcsak a kollégistákat lekötöni, hanem kinti diákokat is magunkhoz kapcsolni. A kollégium és a rendház között januárig szabadon levő átjárókat elfalaztattuk. A papok a kezelésükben levő és bennünket is ellátó kútmotorral és szivattyúberendezéssel többször nyilvánvaló szándékossággal zavarokat okoztak. Több erélyes hangú átirat után a párthoz fordultunk segítségért, azóta ilyen eset nem fordult többé elő. A rend tekintélyénél fogva sajnos még most is irányítani tudja a helyi közvélemény egy részét, ezt hátrányunkra folyamatosan meg is teszi, aminek a következményeképpen az iskola szülői munkaközösségében meglehetősen ellenséges a hangulat a kollégistákkal szemben, annyira, hogy az egyébként szépen működő patronázs-csoportunk nem is a sz. m.,¹⁰⁹ hanem az MNDSZ¹¹⁰ asszonyainak munkáján alapszik, akiknek több esetben semmi közük nincsen az iskolához, vagy a kollégiumhoz a patronáló munkájukon kívül. A nemrég lefolyt államosítási revízió örömeire kidekoráltuk az újonnan birtokba vett épületrészt. Mivel a régi átjárókat nem bontjuk fel addig, amíg az új határokon az elfalazás meg nem történik, a papoknak, illetve az általuk felbízott kinti diákoknak, ministránsoknak sikerült ezeket a dekorációkat megrongálniuk. Ez újabb visszahatást váltott ki a kollégisták között. A kollégium közhangulatában örvendetes [sic!] tapasztalható azóta, mióta a rendtagok a békeívek aláírását kereken megtagadták. Ekkor önkéntes tüntető csoportok alakultak a kollégiumban a klerikális reakció ellen, ebbe olyanok is bekapcsolódtak, akik eddig legalábbis passzív magatartást tanúsítottak. A felháborodás általánossá vált ellenük, s néhány konkrét és értékes lemorzsolódásról tudunk a vallásórákról ennek az eredményeképpen. Beszámolhatunk arról is, hogy a békeív aláírásának megtagadását felvilágosító munkával sikeresen kihasználtuk. Általában, de különösen az ált. VIII. osztályban tapasztalható a lemorzsolódás a hittanról (ez utóbbi osztályban 6). A klerikális reakció elleni harcra különös súlypontot képeztünk ebben az esztendőben és elmondhatjuk, hogy sikeresen. Megkell [sic!] azonban állapítani, hogy a kollégiumi nevelőtestületben is akadtak olyanok, akik ezt a harcot akadályozták. A következő esztendőben ebből a szempontból sokkal szigorúbban meg kell majd vizsgálni a kollégium nevelőtestületének összetételét... ”¹¹¹

22. Hétfő. „A perjel Bpsten jár.”¹¹²

26. Péntek. Jegyzőkönyvi részlet a Pestmegyei Tankerületi Főigazgatóság kollégiumi igazgatói értekezletéről. Az értekezlet tárgya: Az elmúlt év munkája, eredmények és hibák számbavétele, a beiskolázás kérdése és a klerikális reakció elleni küzdelem. „... Bonda Árpád kollégiumi előadó beszámolójában kiemelte [...], a klerikális reakció támadásának súlypontját a tanulóifjúságra tette át. A kollégiumokban februárban megindult természettudományos oktatás eredményeinek [sic!] láttára felhördült az ellenség.

109 Szülői munkaközösség.

110 Az MNDSZ a Magyar Nők Demokratikus Szövetségének rövidítése.

111 PML, XXVI. 52. 5. d. 330-1/1950. Fekete Géza jelentése. Gödöllő, 1950. május 21.

112 A Historia domus 1950. évi utolsó bejegyzése.

A kollégisták látóköre megnőtt, kiszélesedett, a haladó tudománnyal felfegyverkezve, megerősödve csak hamar [sic!] észrevették, hogy nem igaz, amit a sámánok hirdetnek és »tanítanak«. A harc világnézeti területre tért át. Mindez kiélezte a harcot a klerikális reakció ellen és olyan eredményeket hozott, mint pl. Gödöllőn, ahol a kollégisták látva, hogy a premontrei szerzetesek megtagadták a békeív aláírását, saját kezdeményezésükre tüntetéseket, felvonulásokat rendeztek a papok épületrésze ellen, s a nevelőknek kellett közbelépniük, hogy kövekkel be ne törjék a rendház ablakait. [...] Felvilágosító, öntudatosító munkával kell elvonnunk a tanulókat a hittanórákról. [...] Persze, ehhez nem ingadozó, passzív, vagy éppenséggel ellenséges magatartású nevelők kellene, akik számára a »jó kulák«-hoz hasonlóan »jó papok« is vannak (Gödöllőn Gémesi József stb.). [...] Fekete Géza (Gödöllő) hozzászólásában [...] beszámolt továbbá arról, hogy a gödöllői kollégiumban mennyire kiélezte a harc a klerikális reakcióval szemben. Megállapította, hogy a kollégium később ismerte fel ezt a veszélyt, s ez megerősítette a papok hatása elleni harcot a kollégisták között. Amellett, hogy a premontrei rend igen beépült gödöllőn [sic!], s a közvéleménynek egy jó részét ma is irányítani tudja, az ellene való harcban a nevelőtestület egy részére nem lehet számítani. A természettudományos oktatáson kívül az a tény, hogy a rend a békeívek aláírását megtagadta, és ezt a körülményt a kollégiumban alaposan ki lehetett használni, az év második felében megváltoztatta a kollégium hangulatát ezen a téren...¹¹³

Június

1. Csütörtök. „...A klerikális reakció [...] a Vatikánnak utasításait hajtja végre. [...] Az imperialisták ötödik hadoszlopának szerepét játssza Magyarországon. [...] A klerikális reakció tömegagitációjának legfontosabb szervezetei a különféle férfi és női szerzetesrendek. [...] A tanító szerzetesrendek tagjai, megtagadva a tanítást az állami iskolákban, mint lelkészek helyezkedtek el, aminek következtében a klerikális reakció agitátor-apparátusa, a papok létszáma indokolatlanul megnőtt...¹¹⁴

3. Szombat. „...Kedden tárgyalást folytatunk a V.K.M.-ben a gödöllői gimnázium áthelyezéséről Ráckevére...¹¹⁵

6. Kedd. „...A megyebizottság úgy határozott, hogy a szentendrei gimnázium maradjon meg, a gödöllői gimnáziumot Pécelre helyezték át és Nagykátán új gimnáziumot létesítsen a V.K.M...¹¹⁶ – „...A klerikális reakció tömegagitációjának legfontosabb szerveze-

113 PML, XXVI. 52. 5. d. 347/1950.

114 A Magyar Dolgozók Pártja..., 1951. Az MDP KV május 31.–június 1-iki ülésének lapbeli ismertetését lásd 1950. június 6-ánál!

115 PML, MDP Pest Megyei Pártbizottsági üléseinek jegyzőkönyvei. 1950. június 6.–1950. július 11. (= MDP PMP), Jelentés a beiskolázásról és a vizsgák előkészítéséről. 1950. június 2. vagy 3. https://library.hungaricana.hu/hu/view/PESTMDP__3_PB_1950_09/?query=g%C3%B6d%C3%B6ll%C5%91i%20gimn%C3%A1zium&pg=47&layout=s

116 PML, MDP PMP, Jelentés a beiskolázásról. Jegyzőkönyv, 1950. június 6. https://library.hungaricana.hu/hu/view/PESTMDP__3_PB_1950_09/?query=g%C3%B6d%C3%B6ll%C5%91i%20gimn%C3%A1zium&pg=17&layout=s

tei a különféle férfi és női szerzetesrendek. [...] Ezek a szerzetesrendek a régi rendszerben hatalmas földbirtokkal rendelkeztek, a feudális nagybirtokos osztályhoz tartoztak. Földbirtokaikat a népi demokrácia a dolgozó parasztság között osztotta fel, de a rendházakat, zárdákat, kolostorokat meghagyta. [...] Felmerül a kérdés: fenntartható-e ez a helyzet a népi demokráciában? Szüksége van-e népünknek négy férfi tanítórendre, a premonstreiekre, a ciszterciákra, a piaristákra, a benedekrendiekre [...] akkor, amikor ezeknek a tanítórendeknek a tagjai megtagadták a tanítást az állami iskolákban? [...] A klerikális reakció ma nálunk az imperialisták ötödik hadoszlopának legfontosabb támasza...”¹¹⁷

7. Szerda. „...A rendházakat fokozatosan hatóságilag igénybe [kell] venni, úgy, hogy azt megelőzően széleskörű agitációs munkát folytassunk, felhasználva a szóbeli és írásos agitáció minden eszközét. A környék lakosságával megismertetni a rendházak tagjait mint a háborús agitáció hadseregét, kik az állam és a nép pénzén élőködnek. Ki kell emelnünk a szerzetesek és az apácák parazita életét. Rendszeres agitációs munkán keresztül ismertetjük a rendházak viszonyait (élelmiszer, luxuscikk leltárainak a készletét) sajtóban, rádióban is...”¹¹⁸

16. Péntek. Leltároztak a kollégiumban.¹¹⁹

19. Hétfő. A budapesti Norbertinumból hajnalban nyolc ott lakó, nem premonstre szerzetes egyetemi hallgatót¹²⁰ hurcoltak el az ÁVH emberei. Közülük hetet azért állítottak elő, mert két helyre szóló „bejelentőjük” volt (értsd: az állandó és az ideiglenes lakóhelyüké), egyet azzal az indokkal, hogy megélhetését nem tudta igazolni. A rendházban vendégként tartózkodó Kolos Bertold bencés szerzetest gyanús viselkedése miatt. Az egyetemi hallgatókat, bírósági tárgyalás és ítélet nélkül, internálási véghatározat¹²¹ alapján a kistarcsai internálótáborba vitték (egy kivételével 1951 decemberében szabadultak), ahonnan három társukat (Solymos Tibort, Suba Györgyöt és Varga Istvánt) a recski munkatáborba hurcolták.¹²² – A Közületeket Elhelyező Bizottság 395/1950. sz., 1950. június 19-ei keltezésű határozata értelmében a bizottság „közintézmény elhelyezése érdekében [...] a rend által eddig bírt valamennyi helyiséget igénybe veszi.”¹²³

117 Szabad Nép, 1950.

118 BFL, MDP PB, 1950. május 26.–1950. június 30. Javaslat a klerikális reakció elleni, budapesti munkára. Bp., 1950. június 7. https://library.hungaricana.hu/hu/view/BUDAPESTMDP__35_95_a_0020/?query=luxuscikk&pg=97&layout=s.

119 PML, XXVI. 52. 5. d.

120 A premonstreiek 1946-tól fogadtak be a Norbertinumba kollégistának világi katolikus diákokat.

121 „Megokolás: Eljárás alá vont személy demokrácia ellenes tevékenységet fejtett ki, ezért internálása szükséges.” Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Horváth Mihály és társai (= ÁBTL). 3.1.9-V-023/65.

122 ÁBTL, 3.1.9-V-023/140., 141.; Suba György életútinterjú, 2018. GPAL. Lásd még 1950. június 26-át és július 17-ét!

123 Ez tekinthető a rendi gödöllői ingatlanok ötödik, egyben utolsó államosításának. GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950.

20. Kedd. Grósz József kalocsai érsek, az MKPK elnöke, Rákosi Mátyásnak címzett levelében¹²⁴ közli: a Püspöki Kar „ünnepélyes óvást emel” a szerzetesekkel törtétek miatt, egyúttal a szerzetesek bántalmazását feltáró tárgyalás megindítását kezdeményezi. Kifejtette: „...A Belügyminisztérium IV. főosztályának a f. évi június 7. és 9. napján kelt 11/1950. számú bizalmas rendelkezése folytán ugyanis a rendőrségi közegek a 8310/1939. M. E. számú rendeletben foglalt »közrendészeti és közbiztonsági« szempontokra sablonszerűen hivatkozva, az ország különböző részein a férfi és női szerzetesek tömegeit éjnek idején rendházaikban meglepve és felriasztva erőszakosan elhurcolták és egyes szerzetesi rendházakban, püspöki palotákban összezsúfolták, sőt házi zárlat alá is vették...”

24. Szombat. „...Kollégiumunk legtöbb nehézsége [a klerikális reakció területén] mutatkozott, de ugyanakkor a legtöbb eredményről is ezen a területen számolhatunk be. Az iskolában és a kollégiumban erősen megmaradtak a régi premontrei hagyományok, különösen erősen érezhetőek voltak ezek a bejáró tanulók szüleinél. [...] Megnehezítette a harcot a kler [sic!] befolyás ellen, hogy még a koll. nevelőtestületen belül is voltak, akik akadályoztak bennünket. A szomszédos papok évközben számtalanszor törtek borsot az orrunk alá: sorozatos vízellátási nehézségeket okoztak (leállították a kútmozgatót), provokáltak, kollégistáinkat betöréssel vádolták stb. Az ellenük való harcban különösen a VIII. oszt. néhány munkás és kisiparos szárm. kollégistát lehetett legjobban felhasználni. A koll. munkánkban ezen a téren jó eredményeink vannak...”¹²⁵

26. Hétfő. „Leveledet már új otthonomban kaptam meg, ahová 19-én reggeli 4 óra tájban érkezünk. Hála Istennek, megvagyunk mindannyian. [...] Imréék,¹²⁶ Stefi, Báró, Náci, Zsiga,¹²⁷ Pilisligetre¹²⁸ kerültek, megvannak...”¹²⁹

28. Szerda. Az állam és a katolikus egyház közötti tárgyalások első fordulója. Grósz József, illetve az MKPK a katolikus egyház bizottságába – a szerzetesrendek képviselőjében – a premontrei Vidákovich Aladárt nem delegálta (a bencések, piaristák és ferencesek vezetőjét igen).¹³⁰

Július

5. Szerda. „...Stefi¹³¹ és Keserű¹³² Piliscsabán a lazaristáknál, Imre, Báró, Zsiga¹³³ már eljöttek onnan. [...] Kuriózumként megemlíthetem, hogy ideérkezésünk másodnapján

124 MNL, ÁEH iratai. XIX-A-21-c-110-2/1-1950. 58. d. 161–162.

125 PML, XXVI. 52. 5. d. 361/1950. Az általános iskolás kollégiumok év végi jelentése. 1950. június 24.

126 Keserű Sziárd és Paulay Imre.

127 Stefancsik Konrád, Szentjóni Szaniszló(?), Faith Ágoston(?), Hajnal Zsigmond.

128 1950-től Klotildliget néven Piliscsaba része.

129 GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. Vidákovich Aladár levele ismeretlennek. Máriabesnyő, 1950. június 26.

130 Gergely 1990, 25., 29. p.

131 Stefancsik Konrád.

jelentkezett a két novíciusjelölt azzal, hogy leérettségiztek sikerrel! Mikor és hol lesz majd a beöltözés, nem tudtam nekik megmondani...¹³⁴ – Az állam és a katolikus egyház közötti tárgyalások második fordulójának jegyzőkönyve. Rákosi Mátyás, a Minisztertanács elnökhelyettese: „Horthy alatt [...] háromszorosára nőtt a szerzetesrendek száma és létszáma. [...] A tanítórendek többé nem tanítanak. [...] Ennek folytán a szerzetesrendek jelentékeny része feleslegessé vált. [...] A legegyszerűbb volna, hogyha a Horthy által létrehozott szerzetesrendeket valami módon azonnal megszüntetnék.”¹³⁵

– „A VKM. úr 1280-170-1/1950. sz. rendelete értelmében a gödöllői gimnáziumot áthelyezi Ráckevére az FM-től átvett épületbe. Igazgató kartárs sürgősen küldjön be a felszerelés, bútorzat stb. átszállítására vonatkozólag költségvetést oly módon, hogy az anyag kétharmad része Ráckevére, egyharmad része Nagykátára lesz szétosztva...”¹³⁶

17. Hétfő. „Június hó 19-én reggel ½ 2 órakor¹³⁷ a rendőrség felszólította a gödöllői premontrei rendház tagjait, a rendház 10 percen belül való elhagyására és teherautón Máriabesnyőre vitte át őket, ahonnan nem távozhatnak el. A premontrei lelkészség hivatalos helyisége szintén zár alá került, a hivatalos iratok bennmaradtak és azokhoz a mai napig nem tudtunk hozzájutni. (Iktató, anyakönyvek, nyomtatványok.) A lelképásztori munka, csökkentett keretek között ugyan, de eddig zavartalanul tovább folyik...”¹³⁸

– „A gödöllői premontrei rendház lefoglalásával és lezárásával kapcsolatosan zár alá került az úgynevezett préposti kápolna (II. emelet), a szerzetes nővérek kápolnája (I. emelet), továbbá a lelkészi hivatal három szobája a lelkészség összes iratával, könyvtárával és bútorzatával együtt. A kápolnák összes liturgikus felszerelése és berendezése is zár alatt van.”¹³⁹

24. Hétfő. „...A gödöllői lelképásztorkodásban tevékenykedő Deményi Özséb és Csapkay Mátyás helyzetében újabb változás állott be a mai nappal. A premontrei atyáknak Máriabesnyőre való telepítése alkalmával, tehát 5 héttel ezelőtt őket is Máriabesnyőre vitték, ámbár utánajárásomra engedélyt kaptak arra, hogy naponként átjárhassanak Gödöllőre, miután beosztásuk az Egyházmegyei Hatóságtól ide szól. Néhány nappal ezelőtt arra is engedélyt kaptak, hogy Gödöllőre költözzenek. A mai nappal ezt az engedélyt, mint tévesen kiadottat visszavonták s vissza kell költözniük Máriabesnyőre, hogy

132 Keserű Sziárd.

133 Paulay Imre, Szentjóni Szaniszló(?), Hajnal Zsigmond.

134 GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. Vidákovich Aladár levele ismeretlennek. Máriabesnyő, 1950.

135 Gergely 1990, 66., 67. p.

136 PML, XXVI. 52. 5. d. 421/1950.

137 Vö. ezt az időpontot az 1950. június 26-ával!

138 GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. Vidákovich Aladár levele Pétery József váci megyéspüspöknek. Máriabesnyő, 1950. július 17.

139 GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. Vidákovich Aladár levele az Agrártudományi Egyetem Gazdasági Hivatalának, liturgikus felszerelések, bútorok, iratok és a könyvtár visszaadása tárgyában. Másolat. 1950. július 17.

»visszaálljon a régi állapot«, ahogyan a rendőrségen mondták. Így tehát újból onnan fognak átjárni...”¹⁴⁰

Augusztus

5. Szombat. „Aug. 1-jén beköltöztem Gödöllőre, miután júl. 19-én reggel 1 órakor föloldották kényszertartózkodásomat, mint főnökét. – Ott lakom, ahol misézni szoktál volt és vasárnap ellátom a lelkesységünket, hétköznap pedig Özséb...”¹⁴¹

Szeptember

1. Péntek. „Jegyzőkönyv [...] a 22. sz. szobában a páncélszekrény felnyitása és tartalmának átadása alkalmával [sic!]. [...] A jelenlévő Bizottság tagjai közül az Egyetem képviselői kijelentik azt, hogy a Rendházban lévő összes t emplomi [sic!] felszereléseket (oltárok, templomi padok, szobrok, miseruhák, képek, általában egyházi felszerelés) a Gödöllői Egyházközség nek [sic!] szeptember 15-ig átadják. Ugyancsak átadják a szertartás könyveket [sic!]. Az egyház képviselői¹⁴² kijelentik, hogy szeptember 15-éig az épületben lévő nyilnos [sic!] templomot elkölt ztetik [sic!], felismerve a Gödöllőn létesítendő Agrártudományi Egyet em [sic!] fontosságát és azt, hogy az Egyetem megfelelő elhelyezésére minden helyre [sic!] szükség [sic!] van. Az Egyetem képviselői vállalják, hogy a Rendház előbbieken említett felszerelését és a templom felszerelését saját gépkocsijukon szállítják el az egyház képviselői által kijelölt [sic!] helyre.”¹⁴³

6. Szerda. „...Iskola – nincs, mert másnap a francik »nem akarunk meghalni« csataszóval élénk kerültek s így ők kapták Esztergomot és Szentendrét, mi így Gundacsóné [?] ismert sorsára jutottunk. A kápolnát 15-ig át kell adni,¹⁴⁴ azt sem tudom, hol kezdjem, helyünk még eddig nincs, csak remény. A fölös holmik Isaszegre kerülnének, új templomunk van, minden felszerelés nélkül. – Minden egyházi holmit kiadnak. – Kiadták civil ruhámat és az ottmaradt készpénzt is.¹⁴⁵ Most válogatjuk a teol. könyveket,¹⁴⁶ amiket szintén kiadnak. – Pontosat senkisésem tud mondani, a »testvérké« pedig abszolút precíz választ akarnak mindenre kapni, mérhetetlen naivításuk következtében, és már türelmetlenek erősen...”¹⁴⁷

140 GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. Királymezey Tibor levele Pétery József váci megyéspüspöknek. Gödöllő, 1950. július 24.

141 Teljes neve Deményi Özséb. – GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. Vidákovich Aladár levele ismeretlennek. Gödöllő, 1950. augusztus 5.

142 Vidákovich Aladár és Királymezey Tibor.

143 GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. Jegyzőkönyv és Átadás-átvételi jegyzék a volt premontrei Rendház épületében maradt egyházi vonatkozású tárgyokról. Gödöllő, 1950. szeptember 1.

144 Lásd 1950. szeptember 1-jét!

145 Lásd 1950. szeptember 1-jét!

146 Lásd még 1948. szeptember 3-át!

147 GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. Vidákovich Aladár levele ismeretlennek. G., 1950. szeptember 6.

15. Péntek. „...14-én kiköltöztem a kápolnából, azonban az ígért helyiséget nem utalták ki és így még magam sem tudom, mit csináljak majd? Így élénken elgondolhatod, milyen helyzetben vagyok? [...] Náci,¹⁴⁸ Pista hazamentek, Szentjőbi¹⁴⁹ Rákosfalvára, a többi még ott van Besnyőn¹⁵⁰ és várja mi lesz? Stuhlmann¹⁵¹ tisztára gyerek, szinte már kibírhatatlan, tegnap lépett különben a 80. évébe, hát bizonyos joga van hozzá...”¹⁵²

29. Péntek. „...Besnyőn csak 5 [sic!] vannak már, Gilbert, Kandid, Champier, Vista bácsi, Medárd...”¹⁵³

Október

5. Csütörtök. „...A rendház homlokzata tetejéről a múlt héten leverték a keresztet és a mellette lévő angyalokat, a rendi címet, Norbert atyánk, akkor még állott, de nem tudom, meddig? Az agráregyetem okt. 1-én ünnepélyesen megnyílt...”¹⁵⁴

16. Hétfő. „...Azt bizonyára tudod, hogy rendi ruhát nem szabad viselni. Besnyő lassan kiürül, ha pontos az információm, akkor most csak Champier¹⁵⁵ van még ott, a többiek széjjelmentek. Gilbert¹⁵⁶ bácsit sérvvel operálták, még nem jött ki a kórházból...”¹⁵⁷

November

11. Szombat. „...Mi megvagyunk, az utolsó mohikánok, akarom mondani a besnyőiek is elvonultak a csatatérről és széjjelmentek különböző helyekre. Gilbert¹⁵⁸ és természetes [sic!] apuci¹⁵⁹ voltak az utolsók, Gilbertet operálták sérvvel, és még visszament a holmijáért, apuci pedig bevárta...”¹⁶⁰

148 Faith Ágoston(?).

149 Teljes neve Szentjőbi Szaniszló.

150 Máriabesnyőn.

151 Teljes neve Stuhlmann Patrik.

152 GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. Vidákovich Aladár levele ismeretlennek. 1950. szeptember 15.

153 Ernyi Gilbert, Kovács Kandid, Champier István, Stuhlmann Patrik(?), Szabadka Medárd. – GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. Vidákovich Aladár levele ismeretlennek. G. 1950. szeptember 29.

154 GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. Vidákovich Aladár levele ismeretlennek. V., 1950. október 5.

155 Teljes neve Champier István.

156 Teljes neve Ernyi Gilbert.

157 GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. Vidákovich Aladár levele ismeretlennek. V., 1950. október 16.

158 Teljes neve Ernyi Gilbert.

159 Champier István.

160 GPAL, PrG-Rt-5-1948–1950. Vidákovich Aladár levele ismeretlennek. V., 1950. november 11.

Irodalom

- Az MDP Központi Vezetőség határozata a klerikális reakció elleni harcról. 1950. június 1. In *A Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének, Politikai Bizottságának és Szervező Bizottságának fontosabb határozatai*. Budapest, Szikra, 1951, 163., 166. p.
- Gergely Jenő, 1990. *Az 1950-es egyezmény és a szerzetesrendek felszámolása Magyarországon. Dokumentumok*. Budapest, Vigília.
- Harc a klerikális reakció ellen. Révai József elvtárs beszámolója az MDP Központi Vezetőségének üléséről. *Szabad Nép*, 1950, 8. évf., 129. sz. 3. p.
- „Magyar!” Írta: Hegedüs [Murgas] Károly [Karol]. Egy cseh-szlovák hazafi múltjából. *Prágai Magyar Hírlap*, 1924, 3. évf. 123. (571.) sz. 5. p.

ANNA KARA

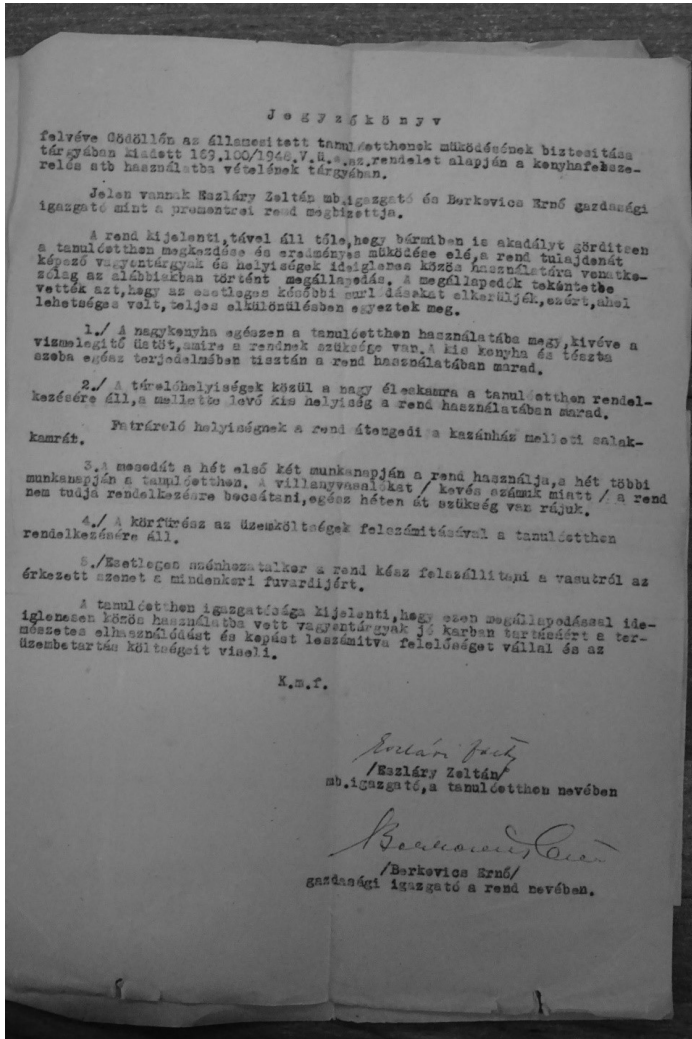
ORDER HISTORY – BOTTOM VIEW. PREMONSTRATENSIAN CHRONICLE OF GÖDÖLLŐ (1948–1950)

In 1948, the Secondary Boarding School of the Premonstratensian Order at Jászóvár (now also called Jasov) was secularized and its monks were forced to settle in Gödöllő (Hungary), and in 1950, the Order of the Canons Regular of Prémontré itself was abolished too. The public educational institutions and the Premonstratensian monastery operated in one block of buildings, with a common utility system. The study illustrates the reality of everyday life and its hardships and ideological struggles through source documents.

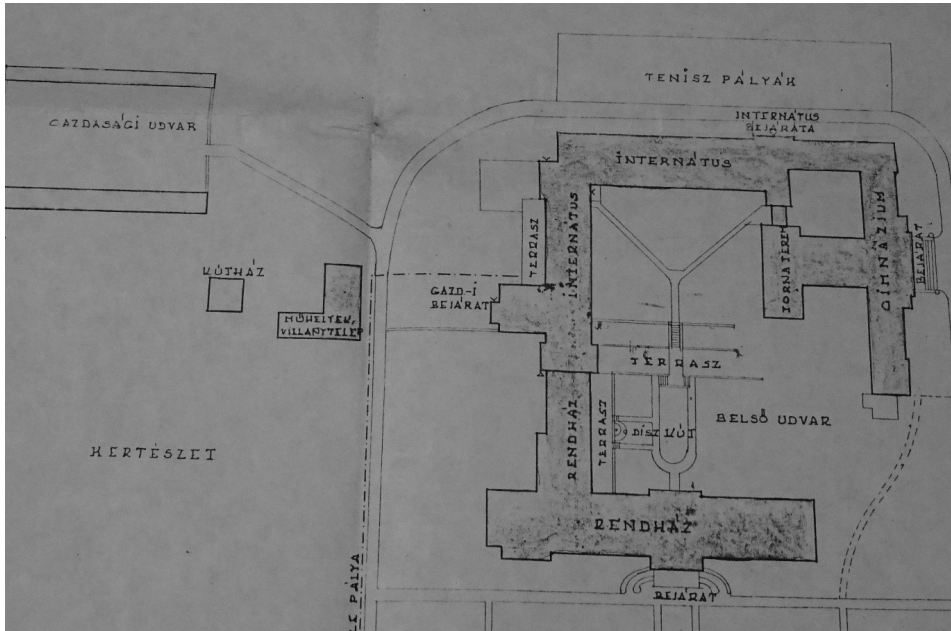
Melléklet

I.

A közös működési feltételeket rögzítő
megállapodás jegyzőkönyve
(Gödöllő, 1948. augusztus 21.)¹⁶¹

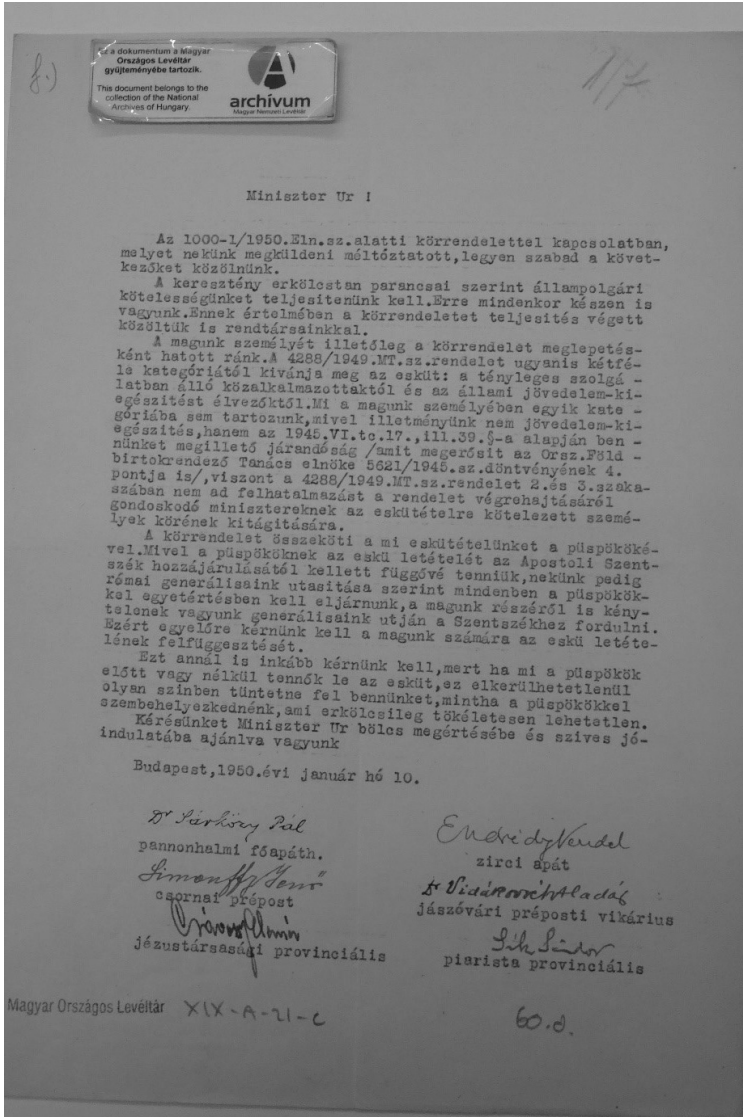
II.

A gödöllői premontrei épületegyüttes és környékének korabeli vázlatrajza¹⁶²

162 Forrás: GPAL.

III.

A tanítórendek vezetőinek levele Ortutay miniszternek,
állameskü letételének megtagadása tárgyában
(Bp., 1950. január 10.)¹⁶³

IV.

Államosítási döntés jóváhagyásának határozata
(Gödöllő, 1950. május 2.)¹⁶⁴

